

OXANA MITITELU
Universitatea de Stat din Comrat

EXPRESIA LITERARĂ A VIOLENȚEI TOTALITARE: CONTROLUL TRECUTULUI

Motto:

„Fie ca urile să amortească! Dar trebuie să rămână amintirile, pentru ca atâtea nenorociri, atâtea suferințe să nu fie niciodată pierdute pentru experiența oamenilor!”

(Jules Michelet, Istoria Revoluției Franceze)

Abstract

The traditional imperial policy was based on a totalitarian political system and ideology that had the cult of violence. The first „live” events of this long and dramatic process of falsification of history and denationalization of Bessarabia were seen by a child who was then, in 1940, Paul Goma in the novel „From the Corridor”. We can conclude that this novel anticipated the communist ideology and cultural policy which was promoted by the Soviet government on the former Romanian territory during half of a century with consistency and tenacity of truly totalitarian nature. Through communism and Sovietization they wanted to create in the Eastern Europe a world of amnesia and imbecility. And in a way they succeeded.

În 1953, Mircea Eliade scria și publica la Paris articolul „Destinul culturii românești”. După o introducere foarte interesantă privitor la trecutul culturii românești, viitorul istoric al religiilor bătea alarma, scriind profetic: „Adevărata primejdie începe, însă, pentru întreg neamul românesc abia după ocuparea teritoriului de către soviete. Pentru întâia oară în istoria sa, neamul românesc are de-a face cu un adversar nu numai excepțional de puternic, dar și hotărât să întrebuițeze orice mijloc pentru a ne desființa spiritualicește și culturalicește, ca să ne poată în cele din urmă asimila. Primejdia este mortală, căci metodele moderne îngăduie dezrădăcinările și deplasările de populații pe o scară pe care omenirea n-a mai cunoscut-o de la asirieni. Chiar fără masivele deplasări de populație, există primejdia unei sterilizări spirituale prin distrugerea sistematică a elitelor și ruperea legăturilor organice cu tradițiile culturale autentice naționale. Neamul românesc, ca și alte atâtea neamuri subjugate de Soviete, riscă să devină, culturalicește, un popor de hibrizi” [1, p. 143].

Problema era pusă în termeni geopolitici. În 1953 România și românismul devenise prada reală a marelui imperiu de la Răsărit, URSS. De fapt, ținta aceasta era foarte veche pentru fostul imperiu țarist, un apetit al cărui început a fost Basarabia, pe care,

spunea Nicolae Iorga, primul l-a trezit rușilor Dimitrie Cantemir prin alianța de la 1711 încheiată cu Petru I. Istoria Basarabiei constituia deja la acea dată o lungă și dramatică poveste a românismului în relațiile sale cu puternicul vecin de la Răsărit. De data aceasta în aceste legături întotdeauna tensionate apare un element nou. Vechiul adversar, spune Mircea Eliade, e „hotărât să întrebuițeze orice mijloc pentru a ne desființa spiritualicește și culturalicește, ca să ne poată în cele din urmă asimila”. Tradiționala politică imperială se sprijină pe un sistem politic totalitar și pe o ideologie care are drept far călăuzitor *cultul violenței*. Violența nu este atât reflexul mării conflagrații internaționale – Războiul al Doilea Mondial – care abia se sfârșise. Până a deveni ceea ce Bernard-Henri Lévy numește „o formidabilă mașină de putere în slujba imperiului rus” [2, p. 306], comunismul se manifestase din plin, mai bine de două decenii, ca un sistem politic totalitar cu o clară și univocă ideologie a violenței și o practică socială antiumană, criminală. Primii au resimțit barbaria și cruzimea regimului comunist românii din Transnistria, fapt consemnat de Panait Istrati în culminanta sa „Spovedanie pentru învinși” [3, p. 213]. Basarabenii le-au urmat în urma cedării din 1940, continuând, mai apoi, să suporte teroarea totalitaristă încă aproape o jumătate de veac, fără însă a scăpa cu totul de umbrele ei nefaste chiar până azi. Exemplul cel mai concludent îl constituie, în acest sens, polemicile acerbe și sterile care se poartă neconținut de la 1990 încoace în jurul limbii române și a istoriei românilor, precum și a identității naționale a românilor moldoveni. Sunt probleme false, dileme inventate, care continuă clișeele antinaționale și antiromânești ale ideologiei totalitar-comuniste. Sunt reflexele directe ale aceluși atotstăpânitor cult al violenței impus de puterea sovietică basarabenilor în 1944, apoi tuturor românilor după 1944 și, îndeosebi, după abdicarea și plecarea regelui în exil. „Firul tradiției era întrerupt. O nouă istorie începea, nu numai diferită, dar în totală opoziție cu cea veche; trebuia să ia naștere și o nouă cultură, varianta românească a culturii sovietice” [4, p. 66]. – remarcă Lucian Boia.

Noua „cultură” pornea cu reconsiderarea clasicilor naționali și cu rescrierea istoriei românilor. Clasicii erau băgați de-a valma în tiparul teoriei leniniste a „două culturi în cadrul unei culturi naționale”, iar în privința istoriei ținta viza mai multe obiective. Una ținea direct de controlul ideologic al „progresului”, devenit, în urma excluderii lui Dumnezeu din ecuația socioumană, singurul zeu tutelar al sistemului. Este ceea ce a remarcat cu pătrundere George Orwell: „Cine controlează trecutul, stăpânește viitorul” [5, p. 332]. Or, comuniștii vroiau un viitor sigur, croit după preceptele lor reduționist-utopiste. Un viitor previzibil, „planificat”, asigurând, egal, „fericirea tuturor” (celor înregimentați fără cârtire în procesul de construcție a comunismului), avea nevoie de un trecut tot atât de previzibil, un trecut care să fundamenteze prin toate evenimentele și manifestările sale cursul neînduplecat al noii istorii. O altă fațetă a rescrierii istoriei românilor avea legătură directă cu problema Basarabiei, cu vechile planuri de expansiune imperială a Rusiei, la care URSS nu numai că nu a renunțat niciodată, dar le-a dat un nou imbold și o nouă coerență ideologică și politică. În celebra „Istorie a R.P.R.”, scrisă sub vigilenta conducere a proaspătului istoric (și academician) M. Roller și publicată, începând cu 1947, în mai multe ediții, „Unirea Basarabiei” apare sub titlul „Intervenția imperialistă împotriva revoluției socialiste din Rusia”, fiind vorba, evident, de *ocuparea* acestei provincii..., unitatea națională se înscrie într-o „expansiune de tip imperialist” [6, p. 67]. După un lung șir de provocări ideologico-propagandistice și chiar armate (așa-zisa răscoală de la Tatar Bunar), după mai bine de două decenii de hărțuire politică, diplomatică [7, p. 74-169], militară a României, de șantaj brutale și acțiuni „revoluționare” inițiate și

dirijate de agentura O.G.P.U. pe teritoriul Țării unite, în urma înțelegerii criminale dintre cele două mari puteri totalitare ale momentului, URSS și Germania nazistă, Basarabia este ocupată în 1940 de Soviete. Istoria acestei provincii populată în majoritate de români, istoria prezentă și istoria trecută a ținutului este rescrisă cu o sălbatică brutalitate de noii (vechi) „eliberatori”.

Primele manifestări, „pe viu”, ale acestui lung și dramatic proces de falsificare a istoriei și deznaționalizare a Basarabiei, le-a consemnat cu ochii copilului care era atunci, în 1940, Paul Goma în romanul „Din calidor, o copilărie basarabească”, apărut pentru prima dată în limba franceză în 1987 la Editura „Albin Michel”, apoi, în limba română, după o ediție confidențială din Dietzenbach, la București, Editura „Albatros”, în 1990. Romanul, a observat Ion Simuț, are două nivele de deschidere. Unul e spațiul copilului „dinspre locul casei – pe măsura cuceririlor copilului – spre școală, spre sat și, în cele din urmă, spre ținutul natal al Basarabiei” [8, p. 256] „Cedarea din 1940 și războiul, continuă criticul, sunt de natură să zguduie conștiința fragilă a copilului. Pe acest fond «Din calidor» se transformă, la al doilea nivel al său, dintr-un roman al copilăriei într-un roman al inițierii. Coordonatele principale ale celei din urmă sunt erosul și istoria. Impactul cu violența și ostracizările conduc spre conturarea unui sentiment tragic al istoriei ultragiante” [9, p. 256]. Intercalarea copilăriei cu istoria, trecerea narațiunii de la întâmplările cotidiene ale unei „copilării basarabene” la marile întâmplări ale istoriei basarabene are la Paul Goma aspectul unor complicate suprapuneri-contrapuneri-complimentări dialogale. Copilăria nevinovată se întâlnește cu violențele istoriei într-o narațiune marcată de o tensiune dialogică permanentă. „Confuzia dintre autor și narator, mai bine zis, identificarea autorului cu naratorul, e încurajată nu numai de memoria lui Paul Goma, copilul, ci și de memoria lui Paul Goma, scriitorul (disidentul), aflat într-un permanent dialog nu numai cu sine însuși, dar și cu părinții, cu istoria, cu cititorii. E o memorie specifică”. Așa cum observă Ion Negoieșcu, naratorul, „amintindu-și, deși se situează inițial în vârsta contemplației lui de atunci, împletește și completează propria sa memorie, mărginită desigur, cu memoria părinților săi și chiar cu memoria istoriei” [10, p. 149]. Amintirile maturului Goma despre trăirile de demult ale copilului Paul sunt dublate, amplificate, nuanțate de amintirile dialogurilor purtate cândva de tânărul scriitor Paul Goma, proaspăt scăpat din închisorile comuniste, cu tatăl său, Eufimie, de comentariile acide, necruțătoare ale acestuia pe marginea politicii imperiale rusești și a subjugării Basarabiei de către ruși. Severul și neînduplecatul învățător din Mana remarcă mai întâi *duplicitatea* limbajului politicii rusești rămas neschimbat de la Petru I până la dictatorul comunist Stalin și mai încoace. Pornind cu raptul de la 1812, considerat o „contribuție” firească de război a Turciei înfrântă față de învingătoarea Rusiei (în ciuda faptului binecunoscut că Moldova nu făcuse niciodată parte din Imperiul Otoman), continuând cu schimbarea denumirii ținutului în *Bessarabia* și terminând cu explicația fantezistă dată a posteriori acestui cuvânt de „eliberatorii pravoslavnicii” de la răsărit – bez-Arabia, adică pământul *fără arabi* (turci).

Întreaga poveste a raptului Basarabiei, prezentată în stilul unui dialog dintre tată și fiu, are un pronunțat caracter carnavalesc. Textul debordează într-o avalanșă de ironii acide, de dezavuări a minciunilor „fraților” de la răsărit, de comentarii amare și constatări lucide asupra tragicei istorii a Basarabiei și a basarabenilor. Bătrânul Eufimie Goma reproduce în cuvinte, cu o precizie de mim, gesturile strâmbe ale acestei istorii, carnavalescul relațiilor dintre basarabeni și ruși, relații în care se impune – din partea rușilor – o mare

și permanentă minciună politică, o violentare, prin corupere semantică, a cuvintelor și datelor de bază ale acestor relații, iar, pe de altă parte, credulitatea naivă, bunătatea fără de margini a omului basarabean. Cu un sarcasm nimicitor, dar și cu o logică fără nici un fel de fisuri, tatăl deconspiră falsurile istoriei, găsindu-le rădăcinile mentale în psihologia colectivă imperială a omului rus, dar și în interese geopolitice vitale ale imperiului de la Răsărit, interese camuflete mereu de o demagogie „eliberatoare”. În primul sens, el amintește de o lungă (interminabilă) discuție avută cu un învățător ucrainean în unul din lagărele din Siberia. Acesta din urmă, deși era ucrainean („adică cel mai mare mâncător de ruși din câți există”), deși predase istoria în școală și acum se afla pentru „activitate antisovietică” acolo unde se afla, cu o încăpăținare și o credință dezarmantă continua să susțină toate poncifele rusești (și sovietice) privitor la istoria Basarabiei. Pentru sensul celălalt, al intereselor geopolitice sovietice în zonă, argumentul este la fel de neclintit: „Orașul Odesa aflându-se prea aproape de frontiera sovieto-română, aflată pe Nistru, cum un oraș de această importanță nu poate fi mutat mai încolo, să fie mutată frontiera – mai încoace!” E o metodă tipic sovietică de a rezolva problemele spinoase ale geopoliticii. Strategia „nu era nouă, o folosiseră și cu Finlanda, în ’39: «Frontiera sovieto-finlandeză e mult prea aproape de orașul-simbol ce poartă numele lui Lenin și cum nu putem muta Leningradul mai încoace, dați-ne Karelia, ca să împingem frontiera mai încolo!» Asta-i logica fraților de la Răsărit... Nu pot spune că am cunoscut «poporul rus», dar în lagăr m-am frecat de mulți Ruși anticomuniști. Poate că n-am avut noroc, nici timp... dar așa s-a întâmplat să fie: n-am dat măcar de un anticomunist, antisovietic-rus, care să nu fie rus-rus, rus-șovin; rus-expansionist... A suferit Rusul, de i-a ieșit prin urechi, suferă și azi, ca Hristos – dar cum vine vorba de Rossia; de lățirea Imperiului, de «liberarea» altor țări – ca pământ, ca popoare – atunci ultimul Ivan, colhoznic ori muncitor, ori băgător de seamă, ori soldat semianalfabet – ori, mai grav: deținut politic, adică victimă a regimului, gândește... până la Elba, vede cum vedea Stalin...”

Dacă în tipajele generale ale geopoliticii rusești între politica Imperiului Rus și cea promovată de URSS nu este nici o deosebire, apoi în ceea ce privește metodele de persuasiune ale comuniștilor, când e vorba, mai ales, de intelectualii basarabeni și de valorile naționale împărtășite de aceștia, aici se observă lucruri cu adevărat noi, incredibile pentru o minte obișnuită să gândească și să trăiască în termenii unei elementare normalități umane. „Lecția” (o lecție magistrală de comportament tipic comunist, pe care o regăsim și la actualii lideri ai PCRM) o dă „lumpen securistul”, cum îi zice Alexandru Burlacu, Sapșa, fiul dughenarului Avrum din Mana, fugit peste Nistru și revenit în 1940 ca angajat al N.C.V.D. Scena apariției în sat a „mașinii” cu encavediști este relatată, mai întâi, prin reacția violentă a copilului Paul la o întrebare în limba rusă a acestora: „Gde uciteli?” Omofoniacuvântului rusesc „uciteli” cu românescul „ucide”, apoi, înțelegând totuși că e vorba de taică-său și că e întrebat unde se află, reducția în imaginația infantilă a celui venit cu pistolul mare de la brâu, toate acestea declanșează în psihologia fragilă a pruncului de numai cinci anișori un sentiment puternic de neliniște și frică, un sentiment aflat într-o perfectă adecvare cu semnificația istorică a dramei petrecute în micul cătun basarabean. Ceva de la verbul „a ucide” se infiltrază în toate amănunțele întâmplării de atunci. „A ucide”, prin asocierea „tata-ucide”, aruncă, în primul rând, o umbră uriașă, înspăimântătoare, asupra unui chip drag. Apoi, arderea cărților românești în curtea școlii, bătaia și ridicarea părintelui au ceva din violența unui carnaval sinistru, un carnaval al istoriei care va urmări decenii la rând familia Goma prin peregrinările ei departe de casă, iar pe Paul Goma, chiar până în ziua de azi.

Ceea ce în inima de copil a fost doar o spaimă uriașă în fața unei puteri necunoscute, intolerabile („un pistol”), capătă o explicare nuanțată în amintirile de mai târziu ale lui Eufimie Goma, intercalate în textul romanului într-o complementaritate cu cele ale fiului. După „ridicarea” tatălui, cuvânt auzit de la consăteni și înțeles cu aproximație de copilul Paul, mai ales, în latura sa amenințătoare, el rămâne singur: „Dacă, rămas în curte, aș fi scurmat cu un băț în movila de cenușă, în mormanul de solzi de hârtie neagră, aș fi dat de jărat; și de cotoare și de tartaji încă necutotul scrfumuite – și mi-aș fi încălzit mâinile. Și sufletul. Dar, uite: stau pe calidor, așa, neîncălzit.” Este sentimentul de pustiire interioară cu care a rămas copilul după prima întâlnire reală cu Istoria, o istorie prăvălită peste Basarabia cu voința crudă de a-i suprima trecutul păstrat și perpetuat în cărțile sale românești, cărți din care, acum, nu a rămas decât un morman de cenușă. Tata deschide parantezele, aduce lămuririle de rigoare, așa cum le-a înțeles imediat din comportamentul oaspeților nepoftiți. „Lecția” comunismului o descifrează din mers, îi descoperă și-i demontează resorturile interioare. E o lecție a violenței, a forței primare, brute, a ignoranței agresive și intolerante. Ea se manifestă, mai întâi, în comportamentul lipsit de cultură al celor veniți. Unul din ei intră în clasă fără să-și scoată șapca din cap. La această elementară lipsă de cultură, învățătorul din Mana îi răspunde cu o lecție subtilă de bună-creștere. „Copii, ridicați-vă frumos în picioare, salutați-l voi pe tovarăș, arătați-i, voi, că a intrat într-un locaș al educației”. – se adresează el clasei. Într-un târziu, învățătorul recunoaște în „tovarășul” cu naganul la șold pe Sapașu lui Avrum. Nu e o recunoaștere oarecare, o identificare în bădăranul care a intrat în clasă cu șapca în cap a unui fost elev, fugit demult peste Nistru, e primul pas de inițiere în „lecția” comunismului. Sapașu nu se prezintă direct, ci îl ia pe Eufimie Goma cu metodele însușite în cadrul N.C.V.D.-lui. Începe cu o minciună sfruntată, că fostul său învățător l-ar fi bătut cândva cu rigla la palmă de i-a dat sângele. La replica acestuia că nu-și prea aduce aminte să fi bătut pe cineva în acest hal, encavedistul îl ia cu alte ponturi bolșevice și născociri, de data aceasta cu totul absurde: „Îți aducem noi aminte, avem cele mai înaintate metode de aducere-aminte – dar când ziceai: 'Jidan împuțit!' – ți-aduci aminte?”

Tata se străduiește să zâmbească, în continuare. Își aprinde cu mâni nesigure o altă țigară, de la prima, neterminată.

– Cad drept în capcana lor – de unde s-o știi? Zic:

„Aaaa, tu ești Sapașu al lui Avrum, dughenarul nostru...”

„Ce ți-am spus?” face Sapașu al meu. „Că avem cele mai înaintate metode din lume de aducere-aminte...”

Eu însă îi dau înainte – nu înțelesesem, pe loc, „metoda”:

„Mi-ai fost elev, prin '34, acum vreo doi ani ai fugit peste Nistru... După cum ești îmbrăcat, bănuiesc ce putere ai... Te-ai întors de dincolo de Nistru, ca să mă ridici? Fiindcă acum 6-7 ani te-am bătut în palmă? De ți-a dat sângele?”

„Nu numai de asta; și fiindcă ai vrut să mă spânzuri – uite semnul pe gât; și fiindcă ai necinstit-o pe soră-mea, Roza – de s-a-necat în iaz, acum un an; și fiindcă i-ai smuls tatei barba, după ce ai spart geamurile casei; fiindcă... - las', că găsim noi, n-ai grijă... Noi găsim tot...”

Puțin mai târziu tata înțelege „metoda” și nu se mai lasă prins în nada ei. Or, „metoda” era simplă și inuman de eficientă. Era un fel de a băga frica în om prin terfelirea lui într-o grămadă de minciuni aberante (cu cât mai absurde, cu atât mai bine!) și prin insinuarea ideii că „noi” (adică puterea anonimă și atotputernică a N.C.V.D.-lui) știu totul, că de ei nu

se poate ascunde nimic, că în fața lor (acesta fiind unicul Dumnezeu recunoscut) omul nu are altceva de făcut decât să se mărturisească deschis în toată păcătoșenia și putreziciunea sa „burghezo-moșierească”. De observat, că deși după mulți ani trecuți de la evenimentul memorat, tata mai are emoții în fața acestei prime introduceri în cumplita pedagogie comunistă. „Tata se străduiește să zâmbească, în continuare. Își aprinde cu *mâni nesigure* o altă țigară, de la prima, neterminată.” – consemnează fiul interlocutor, martorul atent al evocării acelor întâmplări de demult. „Metoda” se descoperă abia când Sapașă îi spune învățătorului să scoată drapelul de la premilitari „ascuns în geamantanul de piele – cel mare, nu cel mic...”. Nuanțările sale însă cad prost, drapelul fiind ascuns (cusut) în plapuma de lână, așa că insinuările de putere atotștiutoare nu mai prind, „metoda” este dezvoltată și, odată cu această descoperire a felului „cum se joacă hopakul comunist”, apare curajul replicii: „De unde-ai scos tu, măi băiete, că ți-am zis: 'Jidan împuțit'? Nu m-am pupat niciodată în bot cu Ovreii, dar nici n-am zis vreodată una ca asta – de ce? Uite, nu știu de ce, dar asta-i: n-am zis!”. E o replică de bun simț, spusă cu sinceritatea omului care nu are asupra sa păcatele incriminate. În zadar. „Morala” comunistă are la bază alte principii decât adevărul, ea îl scoate pe om din ecuația particularului, generalizează mereu, îl situează în perimetrul „de clasă”, abstracți și implacabili. De aceea răspunsul lui Sapașă are darul să-l arunce din nou în transă pe bietul învățător, care începuse, parcă, a dibui lecția comunismului: „Și ce dacă n-ai zis? Ce importanță are că n-ai zis tu – dar au zis ai tăi. Burjuii. Capitaliștii. Antisemiții. „Au zis! Că tu, unul, n-ai zis, ce contează! Nu în unul ca tine se împiedică roata istoriei care merge înainte! Contează că ești învățător vechi, educator de tip burghez! Că ești român! Că ești reacționar! Contează că toți Românii sunt reacționari! Că toți burjuii sunt antisemiți!”

Cu aceste precepte rudimentare, reductive, mincinoase, ale „comunismului militant” puterea totalitară a pus stăpânire pentru decenii la rând peste un trecut care nu-i aparținea, care îi era străin și potrivnic, croind un alt trecut, unul în care s-a regăsit un mare fals ideologic – „lupta norodului trudit *moldovenesc* contra cotropitorilor români”. În aceste principii se regăsea și scopul real al apariției la Mana, un cătun aflat departe de magistrala istoriei, a unui desant întreg al poliției politice sovietice. „Mașăna” cu encavediști venise să ia cărțile românești epurate, cărți „burgheze” și „dușmănoase”, ca să ferească, astfel, „contaminarea” minților fragede ale copiilor din Mana de boala românismului „reacționar”, „naționalist”, și, puțin mai târziu, „fascist”. La întrebarea de bun-simț a învățătorului, ce au burghez cărțile lui Creangă, Sadoveanu, Tolstoi, Pușkin, Sapașă i-o taie scurt: „Ce-ai primit acum, de când ne-a liberat puterea sovietică, în rusește și în moldovenește, sunt cărți adevărate, bune, de înaltă valoare – fiindcă-s progresiste! Eu îți cer să predai cărțile voastre, fasciste, contrarevoluționare, burgheze, reacționare, cu opiu al popoarelor, cu misticism, cu morală mic-burgheză, filistină – fiindcă-s scrise cu litere de-ale voastre, dușmănoase! Tot ce-i tipărit cu litere românești e otravă! Reacțiune! Literele voastre românești sunt dușmănoase! Capitaliste! Antisemite! Pe bună dreptate le-au interzis tovarășii noștri – pe astea să le scoți și să le predai!” Am putea crede că Paul Goma îngroașă liniile pentru un efect grotesc cât mai pronunțat. Ne gândim, de pildă, la cuvântul „fascist” din text, care în 1940 încă nu intrase în arsenalul de bază al limbajului ideologic bolșevic. Germania era atunci, după diabolicul pact din 23 august 1939, un prieten și aliat al Uniunii Sovietice. Dar, nu putem să nu constatăm că în acest limbaj de lemn se întrevede toată ideologia și politica culturală comunistă de mai departe, pe care puterea sovietică a promovat-o pe fostul teritoriu românesc timp de o jumătate de veac cu

o consecvență și o tenacitate cu adevărat totalitară. Învățătorul de istorie Eufimie Goma intuiește prăpastia istorică și tragedia care se cascadează în fața logicii ucigătoare, inumane a „primului bolșevic întâlnit”. Reacția sa de peste decenii este aceeași, ca și atunci, în fața furibundului Sapșa, un sentiment amestecat de durere, neputință, revoltă, nesiguranță. Scriitorul-narator, martor al acestor evocări consemnează din nou: „Tata aprinde altă țigară, cu mâini nesigure: îl face să sufere amintirea...”. Epurarea spațiului basarabean de cărți românești a fost pentru noul regim începutul unei lungi campanii de deznaționalizare, de confiscare violentă a trecutului acestui pământ. Lupta se dă între memorie și uitare, între ruptura brutală și continuitate. În acest context al confruntării acerbe, care are ceva dintr-un dans al vrăjitoarelor, cuvântul care îi scapă învățătorului la arderea cărților – *Gutenberg* – este profund simbolic. „Dansul macabru însoțește și actul de ardere a cărților, remarcă Aliona Grati, urletele demențiale „Trăiască Gutenberg!” conținând în germene reînvierea «din cenușă» a miticei Phoenix – cartea”. [11, p. 91]

Gutenberg se dovedește, întâmplător, un cuvânt care îl înfurie la culme pe ignorantul ofițer N.K.V.D. Sapșa, cu cele patru clase românești și „universitățile” sale de peste Nistru, nu auzise, firește, de inventatorul tiparului și l-a confundat cu Goldenberg, un satrap al poliției secrete de la Tiraspol, care între timp intrase în malaxorul mașinii de tocat vieți omenești pe care a slujit-o cu devotament ani la rând: „Sapșa nu voia să se știe la Orhei că fusese protejatul lui Goldenberg de la Tiraspol, un mare comisar de-al lor, care făcuse multe și deloc mărunte – se zicea că el îi împușcase pe scriitorii transnistreni de limbă română – «moldovenească» îi spunea, cei din «Republica Autonomă» alcătuită în 1924... numai că acest «veteran», după ce-i crescuse pe puțoi fugiți peste Nistru la ei, în Raiul Sovietic – călcase pe bec, fluierase în biserică, dracu să-l știe, sau doar îi venise și lui rândul la abator: fusese împușcat, ori numai trimis în Siberia... De unde să știu eu istoria partidului lor? Și de unde să știe bietul Sapșa – rămas în cultura generală la cele patru clase primare din Mana – că Gutenberg fusese cu totul altceva decât comisar la ei, la Tiraspol?... va fi crezut că de-al naibii strig să trăiască un... nume asemănător cu al lui Goldenberg...” E o ultimă tușă la portretul aceluia care în patetica terminologie a propagandei sovietice se chema „omul nou”, acel „om nou” care în 1940 venise cu naganul în Basarabia să rescrie istoria ținutului după preceptele strâmbe ale unei ideologii deformatoare sau, după spusa lui Alexandru Paleologu: „Comunismul și sovietizarea asta au vrut să facă în Estul Europei: o lume amnezică și imbecilă. Și în nu mică măsură au reușit” [12, p. 44].

Romanul lui Paul Goma surprinde *începutul* realizării pe teritoriul Basarabiei a acestui proiect politic antiuman. Aureliu Busuioc în „Hronicul Găinarilor” vine cu o perspectivă de *sfârșit*, cu viziunea celui care are în față un proces *încheiat* de sovietizare a conștiințelor. Critica literară [13, p. 145-153] a accentuat caracterul postmodernist al lucrării, ceea ce corespunde adevărului. Ar mai trebui însă de adăugat la această caracteristică *postmodernistă* și trăsătura de roman *postsovietic*, o nuanță foarte importantă pentru înțelegerea mesajului acestei scrieri originale. „Hronicul Găinarilor” este un roman-oglină, dar și un roman-replică la îndelungată „luptă” a regimului totalitar pentru crearea unei lumi noi, „amnezică și imbecilă”, după cuvintele lui Alexandru Paleologu. O lume amnezică, în înțelegerea „organelor de partid și de stat” sovietice însemna o lume supusă – în mod arbitrar și abuziv – controlului unui regim totalitar, o lume previzibilă, aflată sub presiunea unei permanente terori a limitei, a părții (partinității), o lume a trunchierii, a falsurilor, a minciunii, a reducăției, a transformărilor sociale și umane

degradante. Pentru Basarabia (sau R.S.S.M.) unul din aceste falsuri „fondatoare” a fost, de la 1940 încoace, „alipirea” Basarabiei la Rusia în 1812, prosperitatea nemaivăzută a ținutului după acest gest de „binefacere”, apoi „rolul trădător al Sfatului Țării” din 1918, cruntul „regim burghezo-moșieresc român” și, în sfârșit, „eliberarea” de la 28 iunie, pe care, vorba unui poet-tribun al noii puteri (Em. Bucov), basarabeianul a așteptat-o „precum pustiul așteaptă apa”. După „eliberare”, firește, urmează ceea ce Goma numește Raiul Sovietic. Raiul, după cum se știe, nu are memorie. Acesta era și idealul regimului totalitar – o societate din care să fie extirpată memoria. Cum a început acest proces, am văzut în romanul „Din calidor”. Finalul, privit cu detașarea și cu umorul celui care „a ieșit din proces”, care s-a eliberat de „țeroarea istoriei”, îl aflăm din „Hronicul Găinarilor” de Aureliu Busuioc, roman apărut în 2006. „Roman-parodie a istoriei Basarabiei din ultimele două secole, narațiune-parabolă a hibridizării unui popor, a căderii sale în derizoriu și neant”, îl definește Andrei Țurcanu, continuând: „Este romanul deconspirării tuturor clișeelelor istoriografice (sovietice și a celor foarte recente vehiculate în jurul ideii de Istorie integrată a Moldovei) și a tuturor utopiilor (mai vechi sau mai noi) încercate pe ființa națională a românilor din stânga Prutului. Patosul demistificator, fără precedent în proza basarabeiană, vizează delaolaltă caricaturi de mentalitate, de etică socială și de limbaj, ticuri ideologice, invenții propagandistice, utopii colective, conjuncturisme inofensive ori fatale, corupere de optică asupra lumii, denaturări de sens, înclinări de axe existențiale, deplasări de centri simbolici.

Precum istoria de azi a Republicii Moldova reprezintă prelungirea în absurd și tragic a Utopiei Basarabiei, cu „întemeierile” și „reîntemeierile” ei de la 1812 și 1940, „Hronicul Găinarilor” ne înfățișează moartea comică a acestui proiect al unei istorii ingrate. Istoria reală și istoria ori istoriile scrise se întâlnesc și fuzionează într-un joc de imagini fabulos-grotești, ca într-un labirint de infinite oglinzi curbe aflate față în față. O adevărată sarabandă a „lanțului slăbiciunilor”, o lume a deformărilor succesive, o realitate în degradare, desfigurată, care în final nu mai poate fi desprinsă de imaginile suprapuse ale unei mitologii falsificatoare impusă din exterior. Și, în acest univers al „întemeierilor” pe dos, al devorării omului și omenescului de stihia „găinarului”, în această vrajă totală și totalitară de strâmbe oglinzi paralele – incoruptibil, deci liber și, prin puterea interiorizării ei depline, stăpân peste ea, peste această forță malefică – personajul-narator, în dublă ipostază. Autorul „hronicului” Găinarilor, istoricul simulând o exagerată acribie, o obsesie a obiectivității și exactității, parodiind, astfel, binecunoscuta mitologie a „științificității” din istoriografia sovietică, este dublat de un „scriitor”, un scriptor de „naive” și umile comentarii, un eseist care pune pe hârtie cam tot ce-i cade sub peniță: mirări spuse cu voce tare, năstrușnice „paralele” istorice și de altă natură, libere divagații de „amator” fără sistemă și fără pretenții. Cronicarul și scriitorul (fără nici o carte, după cum se descoperă în final!) nu sunt altceva decât vocile aceluiași *Ianus bifrons* – Râsul: unul „vede monstruos”, altul „simte enorm”. Și viceversa” [14, p. 34-35].

Printr-o litotă artistică – proiecția istoriei Basarabiei asupra istoriei cătunului Găinari – scriitorul prezintă consecințele procesului îndelungat de violentare a memoriei și de falsificare a trecutului, dezastrele de amnezie lăsate în urmă de comunismul totalitar. Dincolo însă de această lume fără realitate în ea, dincolo de universul de umbre umane care aplaudă fără să știe de ce, dincolo de un cătun fantomatic care a „înghițit” prin valoarea lui de „simbol” întemeietor tradiționalul sat Roșcoveți, resimțim *eliberarea de*

o istorie falsă, o istorie a violenței și neadevărului, o istorie impusă cu forța naganului ori cu minciuna propagandei. Atotputernicul regim comunist, rămas adânc înșurubat în sufletele „aplaudacilor” inconștienți, se arată fără putere în fața răsului slobod al naratorului-„hronicar” și al naratorului-eseist. Acesta știe cu certitudine: R.S.S.M. nu mai există și orice încercare de readucere în realitate a „strigoii” (A. Țurcanu) nu are sorți de izbândă. Strigoii rămâne strigoii, o malformație în contra naturii sociale și umane, un reziduu istoric al violenței totalitare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Mircea Eliade. *Profetism românesc*, vol. 1. București, Editura „Roza Vânturilor”, 1990, p. 143.
2. Bernard-Henri Lévy. *Aventurile libertății*. Editura „Albatros”, 1995, p. 306.
3. Panait Istrati. *Sposedanie pentru învinși*. Cluj-Napoca, Editura „Dacia”, 1991, p. 213.
4. Lucian Boia. *Istorie și mit în conștiința românească*. București, „Humanitas”, 1997, p. 66.
5. Apud: Gheorghe Onișoru. *Istoria totalitarismului în secolul XX*. În: Gheorghe Onișoru, Alexandru Duțu, coord. *Sinteze anul III, învățământ la distanță*. București, 2004, p. 332.
6. Lucian Boia. *Istorie și mit în conștiința românească*. București, „Humanitas”, 1997, p. 67.
7. Valeriu Florin Dobrinescu. *Bătălia pentru Basarabia (1918-1940)*. Iași, Editura „Junimea”, 1991, p. 74-169.
8. Ion Simuț. *Romanul basarabean între Paul Goma și Ion Druță*. În: *Literatura din Basarabia în secolul XX*. Roman. 1. Selecție, studiu introductiv și note bibliografice de Mihai Cimpoi; postfață de Ion Simuț, Chișinău, Știința. Arc, 2004, p. 256.
9. Tot acolo.
10. Alexandru Burlacu. *Texistențe. Scara lui Osiris*. Chișinău, 2008, p. 149.
11. Aliona Grati. *Romanul Din calidor de Paul Goma: dialoguri cu „memoria genului”*. În: *Metaliteratură*, nr. 5-6 (19), 2008 (serie nouă), p. 91.
12. Alexandru Paleologu. *Despre lucrurile cu adevărat importante!* (Ediția a II-a). Iași, Polirom, 1998, 252, p. 44.
13. Andrei Țurcanu. *Găinarii și ochiul atroce al răsului*. În: *Metaliteratură*, nr. 3-4, 2008, p. 33-42; Alexandru Burlacu. *Tehnica poliecranului în Hronicul Găinarii de Aureliu Busuioc*. În: *Metaliteratură*, nr. 3-4, 2008, p. 43-52; Aliona Grati. *Romanul ca lume postbabilică*. Chișinău, Gunivas, 2009, p.170-176; Eugen Lungu. *Spații și oglinzi*, Chișinău, Editura Prut-Internațional, 2009, p. 145-153.
14. Andrei Țurcanu. *Găinarii și ochiul atroce al răsului*. În: *Metaliteratură*, nr. 3-4, 2008, p. 34-35.